

סוכת שלום

כולנו מכירים את המעשה באותו רופא שאמר לאיש שהבריא מחליו: „לפי התיאור ריב, אתה מת!“ כך גם הספר „סוכת שלום“ לר. בר־יוסף, הרופאים, כלומר תל־מידיה החכמים העוסקים בקבלה, מודיעים לנו כי לא דייק הסופר בפרטים ההיסטוריים, כי ה„קומזונה“ של המקובלים שאותה הוא מצייר התקיימה מאתיים שנה לאחר מותם של גיבורי הספר וכי הגיבורים המתוארים היו שונים בתכלית מכפי שנתגלו בזה. „וסילוף היסטורי“, מסכמת התיאוריה, „פירושו כשלון אמנותי“.

טוב ויפה. אך היצירה מלעיגה על כל אלה — כי היא תוססת חיים. יש ספרים המדווננים בכשרון קמאי וכל מה שהם נודעים בו בעטם מתרונן בחיותו. כזה הוא, כמדומה, בר־יוסף. בזכות כך אפשר לסלוח לו הרבה, בפרט כשאנחנו רואים לפנינו ספרים רבים כל־כך שהם תרבותיים ונגונים ואניגריגש ועם כל זאת, ולפעמיים בשל זאת, הם „ספרותיים“ מדי, כל־מר אין בהם התחושה הנכונה לגבי המדיום הצורני הספרותי, אשר הוא־הוא המשכנע את הקורא ומחייבו להמחיש בלבבו את הדברים הנאמרים.

צפת של ימי האר־י ותלמידיו רחוקה כל־כך עד שוודאי יקשה לקבוע את דמותה המדויקת ותלמידיה החכמים (ואולי גם אותו רופא) אפשר שהם טועים, מעט או הרבה, בתיאוריה שלהם. אך בין שפיץ בר־יוסף לאמת ההיסטורית ובין שלא כיון — הנה לאמת אמנותית ידועה ודאי

* יהושע בר־יוסף: סוכת שלום; הוצאת עם עובד, תל־אביב, 1958; 316 ע'.

שעלה בידו לכוון. וזו היתה מטרתו, שהרי לא יצא, מן הסתם, לכתוב רומן היסטורי אלא השתמש בתקופה מסוימת ובאנשים, שאולי אפילו חייו בתקופה אחרת, כדי לבנות מכל זה סמל. הסמל מסמל — למה נחשוש ממלים נדושות? — את בקשת האלוהים שבלב האדם.

חוויה זו נמסרת בדמות גצים המתעוררים בפניות שונות, מתמוזים ללהבה אחת, ואחר כבים ודועכים עד־אפר. יש כאן תהליך של התרוממות וירידה, התלקחות ודעיכה. ולצורך הבעת חוויה זו, שהיא, אגב, חוויה מוזיקלית מובהקת, הקפיד הסופר על תזמור יצירתו. הסוחר רודריגו גלנטי, שנתפס לכמיהות מטפיזיות, המקר בל חיים ויטאל, הנקרע בנפשו בין שאפת שלטון ארצית ואמונה משיחית אמיתית, אבן טבול — ובשורתו השונה מזו של וי־טאל וטהורה מדי בשביל נפש האדם, אפילו מקובל הוא — המשורר ישראל נג'ארה המופיע בדמות המשורר בה"א־הידיעה, כמו פזמון באנאלי שקיבל מש־מעות חדשה ביצירה מוזיקלית רצינית, כל אלה, וכן אנשי הקהילה האחרים התופסים מקום בספר, כפופים לתזמור הכללי ומשתלבים להרמוניה אחת, המוסרת את החוויה: ביקוש האלוהים, במובן הרחב של המושג.

בסופו של דבר יש לציין כי עם שניסה את ידו ברעיון מופשט לא קיפח בר־יוסף את סגולתו העקרית, שהיא היכולת לבנות סיפור ולעצב אנשים חיים. ואכן, אולי זה סוד היותו של הספר.

ימיהם הפרוצים לרוח

שאוליק, בחור בן שש־עשרה, בא ארצה עם משפחתו מפולין, בזמן מאורעות תרצ"ה. מחברי „ימיהם הפרוצים לרוח“ מזמינים אותנו להתבונן באביו הנרגן, המדוכא, באמו שהיא עמוד־התווך של

מכל ביטויי מכליל ונדוש, עד שלא בנקל אפשר לעמוד על כך כי ביסודה הרי זו תמונה שיש בה סכימאטיות כפולה: כל איש דמותו נקבעת על-פי הזרם הציבורי שהוא מיצג, ונוסף על כך כל היחסים שבין האנשים — רגשות קירבה, התרחקות של גאהבים זה מזו, קונפליקטים שבין בעל ואשתו וכו' — נקבעים על-פי שייכוֹר תם של האנשים לזרמיהם השונים. פה ושם נעשה המאמץ למסור התלבטויות לשם התלבטויות, אך אין זה אלא בחינת יוצא־מנהלל המדגיש את הכלל. אכן, יותר מכל מצייר הספר תמונה של האווירה הכללית ששררה בקרב יהודי פולין ערב המלחמה העולמית. ומה שחסר בו הוא כמה אנשים אשר נפשם פרוצה, לא לרוחות של זרמים פוליטיים — אלא לכל הרוחות אשר באדם.

ד. ש.

ארץ פירות ה הב

זהו ספרו השני של ז'. אמאדו המספר על אדמות־הקאקאו אשר בדרומה של באהיא. קודמו — „ארץ החמס” — סיפר בפרשת כיבוש הקרקע על-ידי הפיאודלים המתקראים „קולונלים”, בתחילת המאה העשרים; פרשה אכזרית שגיבוריה אינם נרתעים מכל מעשה רצח וחמס על־מנת להשיג את מטרם — כיבוש אדמת היערות והפיכתה למטעות־קאקאו. „ארץ פירות הזוהב” הוא המשכו הישר של קודמו. גם מי שלא קרא את „ארץ החמס” אינו יכול שלא לחוש, כמדומה, בעצמתו החבויה בכל דפי ספר זה ונותנת בו את טעם האגדה והפיוט. מעיד אמאדו בדברי הקדמתו: „אם חזיון־הדראמה של הכיבוש הפיאודלי עולה, מבחינת העלילה האפית, על חזיון הכיבוש האימפריאליסטי — הרי האשמה לא במספר דווקא”.

המשפחה כולה, ובצעדיו הראשונים של שאוליק עצמו בארץ. אין אנו יודעים עליו אלא שהוא תלמיד־גימנסיה לשעבר ושעתה הוא המפרנס העיקרי של המשפחה. אך הוא מתחיל לרכוש את אהדתנו בישרו. ברצונו הטוב להתערות בארץ, באהבת הנעורים המתעוררת בו. והנה זונחים אותו הסופרים בהזדמנות הראשונה שניתנה להם, אחרי סיומה של פרשה שאיננה יחידה בפני עצמה, בחינת סיפור אחיד, אלא מעין הצגת דברים — פתיחה הבאה לפני המשך שצריך להיות, ואיננו...

תחילה נראה הדבר תמוה. אך כעבור זמן מה עולה החשד שנהגו כאן לפי הכלל הידוע: „הכושי עשה את שלו — הכושי יכול ללכת”, אלא שבמקום „הכושי” יש לימד: „העולה”. חשד זה מוצא את אישורו עם קריאת הספר, כאשר מסתבר כי כל אחד מהגיבורים — תלמידי המחלקה האחרונה של הגימנסיה, ומוריהם — הוא מין „כושי” כזה.

תפקידו של שאוליק הוא להדגים את המעטים שקמו ועקרו לארץ הזאת מבעוד־מועד, מתוך קהילה יהודית בעיר קטנה בפולין. ועניינו העיקרי של הספר, הנגול בחלקו השני — החלק הראשון הוא כ־75 עמודים ואורך הספר בכללו כ־350 — הוא הצגת האנשים שהניחם שאוליק מאחוריו. אנשים אלה אילו כתב עליהם סופר מתקופת „השכלה” ודאי היה מכנה אותם בערך כך: „יהודה הלמר, איש ההכשרה”, „זוחה, בת מעמד הפועלים”, „ג'ניה, המתבוללת”, וכו'. אלא שספר זה רחוק מאד מהציג לראוה את „החוטם הלבנים” — שפן כל סצינה בנויה באורך־רוח, מתוך הדגמת דיאלוגים, תוויות והלכי־נפש, מתוך והירות מהעמדת סיסמה ושלט. התמונה מצטיירת באניגות־עט, בשפה נקיה

• יונת ואלכסנדר סנד: ימיהם הפרוצים לרוח; הוצאת הקיבוץ המאוחד, תשי”ט; 357 ע’.